Kultúrny trezor budúcnosti

Ján Gallik – Adriana Lastičová
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
~
Estudios Románicos, Franceses, Italianos y Traducción
Facultad de Filología, Universidad Complutense de Madrid

Cultural Vault of the Future
Litikon, 2026, Vol. 11, No. 1, pp. 51-55
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4125-8887, https://orcid.org/0000-0001-6247-6248
DOI: https://doi.org/10.17846/litikon.2026.11.1.51-55

This paper reflects on the academic legacy of Professor Marta Keruľová within the context of the Nitra School methodology. It examines the intersections between her research in older literature and the author's focus on 20th and 21st-century spiritual literature. Special attention is paid to the archetypal motif of the journey and Keruľová's significant contribution to the reception of Pavol Strauss's work, specifically her analysis of Christian humor and his christocentric worldview. The study confirms that tradition and humanism remain vital pillars of Slovak literary science.

Keywords: Nitra School, Marta Keruľová, Pavol Strauss, spiritual literature, cultural heritage

Vedecké kolokvium *Návraty k prameňom*, ktoré sa konalo 5. mája 2026 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, nám pri príležitosti významného životného jubilea profesorky Marty Keruľovej umožnilo v prvom rade úprimne sa jej poďakovať za to, čo spravila pre nás – jej študentov a kolegov, ako aj za to, čo spravila pre kresťanskú kultúru, edukáciu a vedu. Svedectvo jej života a tvorby sa často zrkadlí v hodnotovom uchopení tém, ktoré skúmala a ktoré zároveň kreovali ju, jej uvažovanie, hodnoty, dušu, jednoducho celé bytie. Napísala viacero monografických prác, štúdií, článkov, z ktorých nás osobne veľmi zaujali najmä tie, ktoré Ján Gallik, ako spoluautor štúdie, viackrát cituje vo svojej monografii *Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež* (2014), pretože mu výrazne pomohli pri uchopení a vôbec pochopení zmyslu religiózne motivovanej tvorby v celej šírke a hĺbke jej vývoja.

Na tomto mieste si tak dovolíme urobiť malú odbočku, ktorá však úzko súvisí práve s tým, že sa dané kolokvium konalo aj v súvislosti s riešením projektu APVV s názvom *Kritická reflexia slovenského literárnovedného a translatologického výskumu v kontexte západoeurópskej tradície a súčasnej podoby humanitných štúdií*. V rámci neho sa ako riešitelia snažíme poukázať na viaceré teórie, pojmy či metodologické východiská, ktoré sa formovali v najslávnejšom období Nitrianskej

© 2026 Ján Gallik, Adriana Lastičová. Toto dielo je licencované pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

školy. Preto nás veľmi teší, že jedným z oponentov vyššie spomenutej monografie bol významný literárny vedec Peter Liba, ktorý v doslove uviedol, že J. Gallik témou i metodológiou tvorivo a osobnostne nadviazal na výsledky vedeckého výskumu Nitrianskej školy a pripravil na vydanie ucelenú monografiu s vlastným špecifickým hodnotovým prístupom i s vlastným chápaním osobitných hodnôt umeleckej literatúry pre deti a mládež. Zároveň kvitoval jeho úsilie využívať, nadväzovať a rozvíjať teoreticko-metodologické i literárnohistorické výskumné prieniky pracovníkov – i stúpencov – Kabinetu literárnej komunikácie v Nitre (osobne v tomto prípade Františka Mika, Jozefa Melichera, Jána Kopála, Evy Tučnej, Tibora Žilku, Petra Libu a i.). Táto kontinuita vedeckého myslenia o literatúre ako umení slova, obohatená o poznanie a výskum slovenských bádateliek (Markéta Andričíková, Mária Bátorová, Gabriela Magalová, Eva Parilláková, Zuzana Stanislavová, Brigita Šimonová, Viera Žemberová), zaoberajúcich sa – aj z iného pohľadu – otázkami vývinu a rozvoja slovenskej literatúry pre deti a mládež, sa ukazuje ako jedinečný a prínosný pohľad, ktorým sa dá náležite hodnotiť nielen literárna produkcia, ale aj vlastný vývinový proces literatúry pre deti a mládež na Slovensku. P. Liba usúdil, že daný postup „prepojenia" metodológie Kabinetu literárnej komunikácie v Nitre s kriticko-analytickým pohľadom spomenutých bádateliek, ale i bádateliek, ktoré sa venujú staršej duchovnej literárnej tvorbe (Mária Bátorová, Erika Brtáňová, Marta Keruľová, Zuzana Kákošová a i.) prispel k úsudkom a hodnoteniam, ktoré majú širší literárnoestetický a súčasne aj kultúrnohistorický ráz (2014, s. 153 – 154).

A prečo to tu spomíname? Pretože medzi autorky, ktoré významným spôsobom rozvíjajú práve tento typ axiologického a kultúrnohistorického uvažovania o literatúre, patrí aj M. Keruľová. Jej práce sú cenné tým, že dokážu v koncentrovanej podobe pomenovať procesy kultúrnej pamäti a kontinuity, ktoré sa v literárnom vývine prejavujú naprieč stáročiami. Preto nie je náhodné, že práve jej texty považujeme za výstižnú ilustráciu vyššie naznačených metodologických súvislostí. M. Keruľová často na malej ploche dokázala vyjadriť to, o čom musí niekto popísať stohy papiera, t. j. že napríklad medzitextové „impulzy spirituálneho dedičstva prichádzajú pozoruhodnými a neraz ťažko identifikovateľnými cestami, napríklad cez exemplum do ľudovej rozprávky, cez symbol do dnešnej axiologickej nevyváženosti, prepájajú sa cez imitačný stredovek, textovo-kritický humanizmus, emotívny barok až k modernej autorskej stratégii" (Keruľová, 2009, s. 9). Že generácie, ktoré tu boli pred nami, tie, ktoré sú tu teraz, ako aj tie, čo prídu po nás, spája v intenciách kultúrnych a spirituálnych aktivít vzájomná zodpovednosť za to, čo nám minulosť zanechala, pričom spoločne „zodpovedáme za spracovanie a recepciu jej hodnôt a eo ipso aj za ich poznávanie, sprístupňovanie a odovzdávanie do kultúrneho trezoru budúcnosti" (s. 7).

Je nám všetkým dobre známe, mnoho bolo a bude o tom povedané či napísané, že M. Keruľová sa venovala vo svojej pedagogickej i vedeckej činnosti najmä výskumu a interpretácii staršej slovenskej literatúry. A hoci je predmetom nášho vedeckého bádania najmä literatúra 20. a 21. storočia, osobne nás veľmi zaujal fakt, že pri poznávaní literárnych diel, osnovaných na spirituálno-religióznej podstate, dôsledne sledovala motív cesty. Ten má podľa nej základ práve v tzv. starej literatúre, kde „ohniskom snažení bolo poznávanie Boha a cesty k nemu. Stvoriteľ predstavoval pevný stredobod istoty centrum securitatis a od neho a k nemu sa odvíjali ambície stredovekého literáta, ktorý sa cítil byť sprostredkovateľom všetko presahujúcej pravdy a ako ‚len prostredník' nebol uvádzaný menovite, býval anonymný. Jeho aktivitu sprevádzala úcta k slovu, k predmetu zobrazovania a k čitateľovi či k poslucháčovi. V tejto atmosfére malo všetko svoje miesto: vysoké i nízke, dobré aj zlé, pekné i škaredé, morálne i nemorálne, nakoniec, veď pozemská realita sa skladala zo znakov

transcendentných právd, prečnievajúcich za obzor ľudského chápania“ (Keruľová, 2000, s. 25). A práve cez zostup a výstup, ako symboly, ktorými všetky náboženstvá opisujú premenu človeka Bohom, musí človek „najprv zostúpiť do vlastnej reality, aby mohol vystúpiť k Bohu. Najprv musí spoznať svoju prázdnotu, aby urobil krok k jej naplneniu“ (s. 30).

A na tomto mieste sa už dostávame k tomu, čo výrazne spája náš niekoľkoročný výskum s pôsobením M. Keruľovej, a to aj v zmysle hodnôt, tradície a humanizmu v kontexte súčasnej edukácie a vedy. Je to osobnosť, život a tvorba slovenského mysliteľa, lekára, esejistu a básnika Pavla Straussa.

Keď sa totiž po štyridsiatich rokoch komunistickej totality mohlo po roku 1989 konečne začať slobodne a otvorene hovoriť o podstate slovenskej kresťanskej kultúry, tak z iniciatívy Straussovho priateľa, literárneho vedca Tibora Žilku, ktorý v tom čase pôsobil ako prodekan Pedagogickej fakulty s plnou podporou dekana Petra Libu, zorganizoval literárny vedec Andrej Červeňák v novembri 1992 konferenciu s názvom *Literárna tvorba Pavla Straussa*. Na tomto podujatí, konanom ešte za osobnej účasti autora a aj pri príležitosti jeho osemdesiatych narodenín (Petranský, 2025, s. 435), vystúpili s odbornými príspevkami Mária Bátorová, Ján Melicher, Július Rybák, Ivan Sulík, Marta Žilková a ďalší. Následne vydaný zborník s rovnomenným názvom ponúkol okrem prednesených príspevkov aj niekoľko básní k jeho životnému jubileu od Michala Chudu, Viliama Turčányho, Svetloslava Veigla a Mariana Žiara. Po rokoch opísal T. Žilka podujatie takto: „Mal som úvodnú prednášku, napokon ja som najlepšie poznal jeho tvorbu a bol som s ním v neustálom kontakte už za totality. Pavol Strauss aj sám vystúpil na konferencii, rečnil vždy veľmi uvážene, pokojne, intelekt a ľudskosť z neho priam vyžarovali. Vyjadroval sa obyčajne aforisticky, jeho myšlienky boli vždy originálne, výstižné. Už na tejto konferencii som ho priradil k autorom katolíckej moderny, hoci tam nepatrí úplne a bezvýhradne, lebo má príliš ďaleko od insitnosti a ľudovosti, možno aj jeho židovský pôvod je niekedy kameňom úrazu“ (Žilka, 2021, s. 102).

Nevieme s určitosťou povedať, či sa M. Keruľová tejto konferencie osobne zúčastnila, ale určite vieme, že bola súčasťou prvej medzinárodnej konferencie o P. Straussovi, ktorá sa konala 13. a 14. novembra 1996 na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity Petra Pázmánya v Pilíšskej Čabe v Maďarsku aj za účasti Mons. Rudolfa Baláža, vtedajšieho predsedu Konferencie biskupov Slovenska. Príspevky z tejto konferencie vyšli knižne v dvoch zborníkoch: jeden je známy pod názvom *Duchovnosť ako princíp tvorby* (2001), druhý je už menej známy, lebo bol vydaný v maďarčine a má názov *Író a senki földjén* (2002, Spisovateľ na území nikoho).[1]

[1] Za zmienku stojí aj prekladateľská recepcia Straussovej tvorby v zahraničí: Sándor Tóth preložil do maďarčiny výber z jeho básnického diela (spolu s poéziou Milana Rúfusa), ktorý vyšiel v roku 2005 pod názvom *Liptói lantosok* (Liptovskí pevci) s doslovom T. Žilku. V Poľsku je jeho tvorba reflektovaná najmä cez optiku komparatistického výskumu Bogusława Bakułu, Małgorzaty Dambek či Haliny Janaszek-Ivaničkovej. Straussovo dielo *Tesná brána* (1992) bolo preložené do taliančiny a vyšlo pod názvom *Stretta è la porta* roku 2013 v Miláne (knihu preložil Enzo Passerini). A v tom istom roku pod názvom *Die enge Pforte* vyšiel preklad tejto knihy aj v nemčine zásluhou známeho vydavateľstva Frankfurter Literaturverlag s úvodom T. Žilku. Veľkú zásluhu na vydaní knihy v nemčine má Gerhard Weag. Hneď po svojom vydaní bola prezentovaná na Frankfurtskom knižnom veľtrhu i na Medzinárodnom knižnom veľtrhu vo Viedni. Na začiatku roka 2025 vyšiel v španielskom vydavateľstve Ideas y libros ediciones preklad Straussových básní v próze *Stĺpy* pod názvom *Pilares* (v preklade spoluautorky tejto štúdie Adriany Lastičovej, ktorá pôsobí na Univerzite v Complutense v Madride). Prológ do zbierky napísal španielsky literárny vedec Antonio Barnés, úvod J. Gallik a záver T. Žilka. 17. júna

M. Keruľová má tak štúdiu o humore v diele P. Straussa nielen v slovenčine, ale aj v maďarčine. Jej prínosom je nielen analýza smiechu a radosti v „literárnom diele hlboko veriaceho a zároveň trpiaceho spisovateľa, básnika, esejistu" (Keruľová, 2001, s. 43), ale aj exkurz do histórie týchto javov v umení od staroveku cez stredovek až do súčasnosti. Výborne to konvenuje s vnímaním humoru v Straussovom diele, pretože i „antika sa zamýšľa nad skutočnosťou, že podivná vysunutosť z masových pravidiel nezasahuje vyčleneného jedinca, silného vlastným vnútorným svedomím (Antigona, Elektra), iba negatívne, ale že ho robí veľkou osobnosťou, hoci za cenu celoživotného utrpenia" (s. 49). Autorka napokon obdivuhodne vníma kresťanský paradox, ktorý zasahuje všetky polohy a podoby ľudského bytia, humor a smiech nevynímajúc. „Boží blázon je múdrym človekom, jeho múdrosť sa zvyčajne stáva prameňom pre smädných, túžiacich dobre naplniť pohár svojich dní" (s. 52). A takýto prameň poskytoval pre všetky generácie aj P. Strauss. Jeho dielo nepochybne patrí do kultúrneho trezoru budúcnosti, pretože to, čo ho malo „zlomiť a znevážiť, to ho v rozpore s akoukoľvek logikou práve upevnilo, dalo mu slobodné srdce a duchovné bohatstvo" (s. 55).

Čo sa ešte týka vedeckých podujatí, tak už pod organizačnou záštitou J. Gallika a T. Žilku došlo k úzkej spolupráci s M. Keruľovou na medzinárodnej konferencii *Pavol Strauss a katolícka moderna*, ktorá sa konala 11. a 12. septembra 2013 na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, pričom bola spojená aj s výstavou o živote a tvorbe P. Straussa v priestoroch nitrianskej synagógy. O rok neskôr vyšli prednesené príspevky v rovnomennom zborníku.

M. Keruľová má však na šírení osvety o živote a tvorbe P. Straussa ešte jednu nezanedbateľnú zásluhu. Je ňou dôsledne vypracované heslo v *Slovníku slovenských spisovateľov*, ktorý vyšiel roku 2005 pod vedením Valéra Mikulu. Na tomto mieste predstavila P. Straussa ako esejistu, básnika katolíckej moderny, prekladateľa i filozofa. A keďže heslá musia byť stručné, ale informačne a hodnotovo nasýtené, podarilo sa jej opäť, ako je to už u nej zvykom, zhutniť do jednej podstatnej vety všetko, čo sa o tomto autorovi predtým popísalo: „Jeho kristocentricky zameraná tvorba chce humanizovať svet, verí v duchovné hodnoty európskeho ľudstva" (Keruľová, in: Mikula, 2005, s. 513).

Uvedený príspevok len potvrdzuje, že hodnoty, tradícia a humanizmus zostávajú kľúčovými piliermi literárnovedného myslenia aj v súčasnosti. Osobnosť M. Keruľovej sa v tomto kontexte javí ako výrazná a inšpiratívna, keďže svojou vedeckou i pedagogickou činnosťou dlhodobo prispieva k uchovávaniu a sprístupňovaniu duchovného a kultúrneho dedičstva. Jej schopnosť synteticky uchopiť zložité literárne javy, ako aj dôraz na ich hodnotový rozmer ju radia medzi významné osobnosti slovenskej literárnej vedy. Osobitne podnetné je jej prepojenie výskumu staršej literatúry s reflexiou modernej tvorby, čím vytvára kontinuitu medzi minulosťou a prítomnosťou. V osobnej rovine zostáva M. Keruľová nielen uznávanou vedkyňou, ale aj výraznou osobnosťou, ktorá svojím prístupom formovala celé generácie študentov a kolegov. I ona tak vytvorila dielo, ktoré predstavuje trvalú hodnotu s pevným miestom v „kultúrnom trezore budúcnosti".

2025 sa v priestoroch Veľvyslanectva Slovenskej republiky v Madride konal networking – odborné stretnutie medzi reprezentantmi španielskeho a slovenského akademického života. Jadrom podujatia bola prezentácia dvoch významných prekladov do španielčiny: románu Petra Jaroša *Tisícročná včela – La abeja milenaria* (preložil Alejandro Hermida de Blas, vyd. Ginger Ape Books&Films, 2024) a spomenutej knihy P. Straussa *Stĺpy – Pilares* (preložila Adriana Lastičová, vyd. Ideas y Libros, 2025). Podujatie oficiálne otvoril veľvyslanec SR v Madride Juraj Tomaga.

LITERATÚRA

GALLIK, Ján (ed.). 2014. *Pavol Strauss a katolícka moderna*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0592-4.

GALLIK, Ján. 2014. *Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0430-9.

KERUĽOVÁ, Marta. 2000. Od autorovho teocentrizmu k oslabovaniu identity. In: ŽILKA, Tibor (ed.). *Kresťanská literatúra a masmédiá*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Szlavisztikai Intézet, 2000, s. 25 – 33. ISBN 963-9296-14-7.

KERUĽOVÁ, Marta. 2001. Humor v diele Pavla Straussa. In: ŽILKA, Tibor (ed.). *Duchovnosť ako princíp tvorby.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2001, s. 43 – 56. ISBN 80-8050-408-3.

KERUĽOVÁ, Marta. 2009. *Hodnotové aspekty staršej literatúry*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. ISBN 978-80-8094-638-8.

MIKULA, Valér a kol. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov.* Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005. ISBN 80-7149-801-7.

PETRANSKÝ, I. A. 2025. *Pavol Strauss a jeho 20. storočie.* Bratislava: Marenčin PT, 2025. ISBN 978-80-569-1379-6.

ŽILKA, Tibor (ed.). 2001. *Duchovnosť ako princíp tvorby.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2001. ISBN 80-8050-408-3.

ŽILKA, Tibor. 2021. Židovský pôvod Pavla Straussa. *Stredoeurópske pohľady*, 2021, roč. 3, č. 2, s. 100 – 103. ISSN 2644-6367.

Poznámka

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-23-0586.

Doc. PhDr. Ján Gallik, PhD.
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
Dražovská 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
jgallik@ukf.sk

Dra. Adriana Lastičová
Estudios Románicos, Franceses, Italianos y Traducción
Facultad de Filología
Universidad Complutense
Profesor Aranguren
280 40 Madrid
Španielske kráľovstvo
adrilast@ucm.es